

АРХІВНІ МАТЕРІАЛИ

ЛЮБОМИР ВИНАР

Українське Історичне Товариство
Кент, Огайо

ЛИСТИ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО ДО ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

В архіві Володимира Винниченка, переданому на зберігання Українською Вільною Академією Наук у США до архіву Бахметева в Колумбійському Університеті (Collection Volodymyr Kyrylovych Vynnychenko Papers. Bakhmeteff Archive, Columbia University), знаходимо шість листів М. Грушевського до В. Винниченка. На жаль, архівний фонд Винниченка не є задовільно упорядкований і не має відповідних архівних кодів і шифрів. У листах Грушевського знаходимо деякі важливі інформації відносно його співпраці з В. Винниченком у кінематографічних справах. У виданні книги Михайла Грушевського *Із літературної спадщини*¹ був надрукований уривок сценарія “Запорожці”, віднайденого др. Мирославом Лабунькою в архіві Св. Софії в Римі (фонд ЗУНР, тека “Грушевський”). В короткій передмові до віднайденого сценарія М. Лабунька висловив здогад, що, можливо, Грушевський писав його на замовлення когось із українських емігрантів в Америці².

У світлі листування історика з письменником цю гіпотезу слід відкинути. Сценарій “Запорожці” писав Грушевський на замовлення В. Винниченка для фірми “Українофільм”, яку заложив Винниченко разом із грузинським діячем Васо Думбадзе. Ця корпорація мала випустити кінофільми за сценарієм М. Грушевського “Запорожці” і за романом Винниченка “Сонячна машина”. В листі від 28 січня Грушевський пише: “Дуже добре розумію вагу і цінність кінематографічної пропаганди українського визволення і загально вирішальних ідей і принципіально вповні погоджуюсь працювати для цього по моїм силам”³. Також він згадує, що в 1918 році був з дружиною членом фільмстудії “Україно-

---

¹ Михайло Грушевський, *Із літературної спадщини*. Редактор Любомир Винар. Упорядники Галина Бурлака і Альбіна Шацька. Нью-Йорк, Київ, 2000.

² Цит. пр., стор.325.

³ Лист М. Грушевського до В. Винниченка з 28 січня 1922 року. Див. №2.

фільм”, що вказує на його зацікавлення українськими фільмами за часів Центральної Ради. Як видно із “Щоденника” Винниченка, він одержав сценарій Грушевського 5 березня 1922 року⁴. В 1922 році у його щоденнику інколи знаходимо згадки про історика та його сценарій, але знаємо, що фільм не появився. Кіностудія, правдоподібно, перестала існувати через фінансові ускладнення⁵.

Лист № 5 з 2 серпня 1923 року відноситься до політичних взаємин Грушевського з Винниченком. Як відомо, в політичних акціях 1922-23 роках вони не були односторонніми. Грушевський в листі пригадує Винниченкові проблему в їхньому співробітництві в “революційному блоку” в 1920 році. У “Споминах” М. Грушевського і “Щоденнику” В. Винниченка є чимало згадок про їхні політичні непорозуміння на еміграції, які іноді проявляються і в листуванні.

В листі М. Грушевського до В. Винниченка з 11 грудня 1928 року (№ 6) знаходимо важливі дані про його допомогу Винниченкові у справі збирання матеріалів про Хмельниччину. Тоді Винниченко зацікавився тематикою революційного руху Хмельниччини, і Грушевський був його консультантом у справах набуття і використання відповідної історичної літератури.

Друковані листи подають деякі цікаві інформації про взаємини двох видатних українських діячів⁶. Віримо, що у відносно короткому часі збережене в архівах України листування Грушевського і Винниченка буде надруковане. Примітки, які подані до тексту листів, зроблені М. Грушевським.

ЛИСТИ

№1

В[исоко]Поважаний Володимир Кирилович!

Дістав Вашого листа з 17.IX, адресованого на Vöslau. На найближчим зібранню з товаришами поставлю на їх обміркованне порушену Вами справу.

30.IX.921

З поважаннем
М. Грушевський

⁴ Володимир Винниченко, *Щоденник. 1921 – 1925*, том 2. Едмонтон – Нью-Йорк, 1983, стор.113.

⁵ В березні 1922 року Винниченко писав Грушевському: “Щодо фільмової справи, то в ній зайшла деяка неясність. Природа капітала мусіла виявитись і тут. Коли вясниться остаточно, сповіщу Вас. В кожному разі “Українфільм” в тій чи инчій організації, троха швидше чи троха пізніше, буде функціювати як слід “Лист В. Винниченка до М. Грушевського з 1 березня 1922 року. ЦДАК України, ф.1235, оп.1, арк.43-46.

⁶ За копіювання листів належить шира подяка к. ф. н. Сергієві Гальченку, науковому співробітнику Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України.

№2

28.I.922

Wien VII Kirchengasse 41

Високоповажаний Володимире Кириловичу!

Лист Ваш кілька день шукав мене, бо ні я, ні т. Чечель давненько вибрались з Vöslau. На Вашім листі теж немає Вашої адреси, так що я посилаю трохи навздогад.

Я дуже добре розумію вагу і цінність кінематографічної пропаганди українського визволення і загально вирішальних ідей і принципіально вповні погоджуюсь працювати для сього по мої силам. Підхожих українських тем розуміється багато, і я думаю, що можна було б вибрати навіть цілий ряд їх. Але я слабо знаю кінематографічну техніку, і може було б корисно почати з “коляборації”. У всякім разі я просив би, коли можна, прислати мені один-другий сценарій, котрий би підходив до вимог ідейної і матеріяльної категорії, про котрі Ви пишете.

З високим поважаннем

Мих. Грушевський.

P.S. Ви знаєте, що в 1918 р. в Києві була теж зав'язана “Українофільма”, котрої членом був я, моя дружина і дехто з моїх приятелів і вона мабуть не припинила свого існування. Може було б незручно брати те саме ім'я?

№3

4.III.922

Високоповажаний Володимир Кирилович! *Тільки що* одержав Вашого листа з I.III – він був адресований на Kirchengasse, а се мій неофіційний адрес, але передача відти займає все кілька день (для скорості тепер: треба адресувати Wien IX Spittelanerlände 3). Завтра я буду з товаришами і лист буде зачитаний.

З високим поважаннем

М. Грушевський.

№4

3.VII.923

Високоповажаний Володимир Кирилович!

Листа Вашого з 21.VI одержав і з усією увагою перечитав. Але чим більше роздумую над поставленими Вами питаннями, тим більше переконуюсь, що на те, аби виложити та умотивувати, треба не листа, а книжки, і властиво, коли дійсно се може наше громадянство інтересувати, як Ви пишете, се треба б і зробити не в приватнім листі, а книжкою. Може бути, що таки й спроможусь на се!

З високим поважаннем

М. Грушевський.

№5

Високоповажаний Володимире Кириловичу!

Я дуже жальую, що листом Вашим з 27.VII Ви змуштуєте мене писати сього листа, дуже мені прикро.

Отже, скажу сим разом отверто – чого ж крім великої стриманости могли Ви й сподіватися з мого боку після Ваших попередніх відносин до мене, від нашого співробітництва в революційнім ब्लюку 1920 р. почавши?

Що ж до питання, на котрім Ви особливо настоюєте в останнім листі, то мушу сказати, що я покищо не можу бути ні рішучим прихильником Вашої акції, ні рішучим противником, бо – перше – сам я все таки не уявляю ясно конкретних завдань її; друге – я не маю в сій справі ніякої директиви від Ц.К. моєї партії. В квітні я післав йому книгу Н. України з Вашою статею, але досі не дістав вказівок. Можливо, що ЦК УПСР теж не побрав більш ясного поняття про проектувану Вами акцію, ніж я. Коли б Ви схотіли сформулювати її зовсім точно, ясно, коротко і отверто для поінформування Ц.К. УПСР, то я негайно переслав би йому Вашу формулу.

З високим поважаннем

М. Грушевський

Baden b.Wien, Isabelle Str. 15

2.VIII.923

№6

11.XI.928

Високоповажаний Володимире Кириловичу!

Сьогодні я одержав Вашого листа. Щоб не зістатись Вашим довірником, берусь зараз відповідати. (Треба сказати, що я останніми роками майже не листуюсь, з браку часу і з інших причин). Буду відписувати помаленьку.

Одержавши Вашого милого дарунка, я післав Вам кілька книг на адресу д. Бушона – разом з “Думами” Катрусі. І от “Думи” вернулись “за ненахожденієм”, а книги мабуть пропали – бо Ви про них не згадуєте? Спитайте у адресата, бо книги були цінні – збірник Київський і Чернігівський. І як же ото адресувати на далі?

Послужити Вашому пляну що до Хмельниччини дуже б рад – тільки не знаю, чи вдасться. Матеріал величезний, на половину не виданий, а що друковане – розпорошене в безлічі видань, і в продажі з того *майже* нічого тепер нема. (Книготорговля прийшла у нас до стану неймовірного, запаси видань майже всі погинули etc).

Костомаров Вам дасть мало. Випишіть собі з Львів[ської] книгарні мої книги: “Початки Хмельниччини” і “Хмельниччина в роззвіті” (се 2 і 3 част. VIII тому Іст. України)¹. При кінці “Початків Хмельнич-

¹ Тут їх нема, і я не можу Вам відси післати; дуже часто я не маю навіть свого примірника своїх книг, а користуюсь бібліотечними.

чини” знайдете огляд літератури Хм[ельниччини] і огляд джерел. Се Вам багато допоможе. З літератури радив би прочитати крім сих книг Томашівського в VI [томі] Жерел, Липинського Україна на переломі, Кордуби в Записках. Може б не зашкодило і Букринського о Богдані Хмельницьком², а в кожному разі треба: Kubala, Szkice historyczne I-II (Oblężenie Zbaraża, Beresteczko, Krwawe Swaty, Wyprawa Żwaniacka): Szkice теж кн.3, ціла. Його ж Wojna Brandenburska Śmierć Chmielnickiego.

Я тепер саме починаю друкувати IX т. Історії, р. 1650-1657, друкуватись буде мабуть цілий рік (2 книги, разом понад 1000 сторін). Якби Вам було потрібно, могу прислати в коректурі.

Я думаю, Вам не можна буде обмежитись тільки літературою, а треба буде сягнути і до матеріялу. Особливо важні подорожі і звітлення послів³. Я радив би Вам почати з подорожі патр[іарха] Макарія. Вона подрібно переказана буде в IX т. ч.2, але її варто прочитати в повнім тексті, найкращий – російський переклад вийшов 1896-1900, в “Чтениях Общества Истории и Древностей при Москов[ском] унив[ерситете], в сих роках, і окремою відбиткою п[ід] з[аголовком] “Путешествие антиох[ійського] патріарха Макарія до України” належать кн.2, кінець 4 і дещо (мало) з 5. Я певен, що Ви знайдете в Парижі, напр. в бібліотеці Ecole des langues orient (2 rue de Lille), Instit. Slave Irae Michelet, або дістанете зі Львова.

Я думаю, що Вам взагалі краще в справі книжок держатися Львова: звідси висилка книг зв’язана з ріжними труднощами, поскільки йде мова про вypoжичанне з бібліотек – прямо таки непоборними, а В. Дорошенко зможе Вам посилати мабуть без усяких формальностей те, що єсть в бібл[іотеці] Тов[ариства] Шевченка etc. Оскільки він сам не історик, може бути Вам помічним др. Іван Крип’якевич – сам спеціаліст по Хмельниччині, я думаю, що Ви безпосередне можете до нього звернутись (ul. Domagoliczow, 9, Львів).

Історичної української карти XVII в. нема, польська єсть XVI в. – атлас Яблоновського і Павінського, для середини XVII в. – карти Бопляна, видані Ляскоронським. Для культурної історії побуту, освіти і літератури найбільше дасть Возняка Історія укр[аїнської] літератури II (моя Історія літератури т.V кінчиться 1610-м роком). Може б іще Франка студії над народ[ними] піснями, та й Антоновича і Драгоманова Малор[оссийские] истор[ические] песни т.2. Ну от здається я відповів на все. Мої щиро вітають Вас і Розалію Яковлівну і я додаю мої поклони.

З щирим поважаннем
М. Грушевський

13.XI.928

² Слабе науково, але “оригінальне”.

³ Я думаю, що читаючи літературу, Ви самі відчуватимете, з яким джерелом, чи певним місцем його Вам цікаво познайомитися безпосередне. Я в своїй Іст[орії] Хмельниччини даю широкі виривки парафрази з них.